

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Наталія Анатоліївна ФЕДОСЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»
<https://orcid.org/0000-0002-6615-3937>*

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Питання захисту судом цивільних прав та інтересів залишається актуальним, оскільки відсутність належного правового врегулювання та суперечність окремих положень чинного законодавства породжує багато питань при застосуванні передбачених правовими нормами способів захисту. В більшості випадків це позбавляє їх ефективності та ускладнює здійснення судом захисту порушених цивільних прав та інтересів учасників спірних правовідносин.

Право на судовий захист закріплено в нормах міжнародного права - у Загальній декларації прав людини 1948 р (ст. 8), Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року (ст. 6), Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права 1966 (ст. 14) та інших міжнародно-правових документах. Так, правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13).

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Конституція гарантує кожному право на судовий захист. Разом з тим реалізація прав в деяких випадках представляється складною, наприклад, у зв'язку з правопорушеннями. З метою забезпечення реалізації тих чи інших прав і усунення перешкод в цьому, встановлюються певні гарантії.

Так, Конституція України безпосередньо гарантує звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина (ч. 3 ст. 8) та встановлює, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ч.1 ст.55). Як роз'яснив Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 25 грудня 1997 року No 9-зп, частина перша статті 55

Конституції містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, тобто кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Отже, Конституційний Суд, називаючи передбачену ч. 1 ст. 55 Конституції норму - правом на судовий захист, фактично розуміє це право, як право особи на звернення до суду, зокрема право на правосуддя, право на доступ до нього, право на судовий розгляд, тобто право на сам процес.

Виходячи з положень ч. 1 ст. 16 ЦК кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, а в ч. 2 цієї статті законодавець визначив способи здійснення захисту цивільних справ та інтересів судом.

Цивільне законодавство не містить визначення поняття способів захисту цивільних прав та інтересів.

Однак, у ст. 4 ЦПК України право на судовий захист закріплено як право на звернення до суду за захистом, згідно з яким кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси.

Так, в статті, яка закріплює право на судовий захист, встановлюється недійсність відмови від права на звернення до суду (ч. 3 ст. 4 ЦПК). Це пов'язано з тим, що відмовляючись від цього права, особа фактично позбавляє себе найбільш ефективного захисту своїх прав і свобод, як порушених чи оскаржених, так і тих, що можуть бути порушені або оскаржені у майбутньому.

Поняття реалізації права на судовий захист варто наповнити новим змістом, особливо в контексті його співвідношення із правом на позов та іншими похідними від права на позов процесуальними і матеріальними правами. Майже всі вчені-процесуалісти чітко розмежовують право на позов та право на його пред'явлення, тобто право на звернення до суду. В свою чергу, у визначенні розуміння реалізації права на судовий захист першочерговим є «захист».

Таким чином, і міжнародне, і національне законодавство закріплюють гарантії прав людини, в тому числі, право на судовий захист. Право на судовий захист має найважливіше значення, що підтверджується його закріпленням в Конституції, Основному Законі нашої держави. Це обумовлено тим, що право на судовий захист гарантує реалізацію практично всіх інших суб'єктивних прав, і, разом з тим, виступає в якості самостійного суб'єктивного права, також потребує правові гарантії, деякі з яких закріплені в Цивільно-процесуальному кодексі.